

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Zarządzanie sferą społeczną w programach rewitalizacji zdegradowanych obszarów miast

Author: Kazimiera Wódcz

Citation style: Wódcz Kazimiera. (2010). Zarządzanie sferą społeczną w programach rewitalizacji zdegradowanych obszarów miast. W: B. Kożusznik, M. Chrupała-Pniak (red.), "Zastosowania psychologii w zarządzaniu" (S. 19-29). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

ZARZĄDZANIE SFERĄ SPOŁECZNĄ W PROGRAMACH REWITALIZACJI ZDEGRADOWANYCH OBSZARÓW MIAST

WPROWADZENIE

Problematyka rewitalizacji zdegradowanych obszarów miast zyskała w ostatnich latach na znaczeniu. Zdecydowało o tym kilka czynników; tutaj ograniczymy się do wskazania dwóch najważniejszych. Ten pierwszy to obiektywnie trudna i pogarszająca się sytuacja wielu miast w Polsce, zwłaszcza w tych regionach, gdzie w sposób szczególny ujawniły się negatywne zjawiska towarzyszące przekształceniom strukturalnym (gospodarczym i ustrojowym) ostatnich 20 lat. Dekapitalizacja substancji mieszkaniowej i infrastruktury technicznej, deficyt tanich mieszkań, koncentracja problemów społecznych w dzielnicach miast dotkniętych skutkami restrukturyzacji przemysłu, powstawanie tzw. ugorów miejskich, polaryzacja społeczno-przestrzenna, czyli wytwarzanie się swoistych gett skumulowanego ubóstwa i zamkniętych obszarów bogactwa, rozpad miast (suburbanizacja), upadek centrów miejskich — to wskazywane najczęściej przykłady zjawisk negatywnych, z którymi borykają się polskie miasta, pozbawione jak dotychczas znaczącego wsparcia ze strony państwa¹. W województwie śląskim takich miast, w których opisane tu problemy występują w formie dramatycznej, jest wiele, a rozwiązanie tych problemów bez

---

¹ Por. w tej sprawie stanowisko uczestników konferencji „Polityka państwa wobec miast, Katowice, 11—12 stycznia 2007 roku”; por. także Stanowisko Śląskiego Związku Gmin i Powiatów z dnia 6 lutego 2009 roku.

kompleksowych, wieloletnich programów rewitalizacji, inicjowanych i koordynowanych przez samorządy gminne i wspieranych przez państwo nie będzie możliwe. Po 1990 roku niektóre miasta w Polsce, dzięki wsparciu zagranicznych ekspertów zainicjowały pilotażowe projekty rewitalizacji, ale zarówno ich zakres, jak i rezultaty były raczej skromne (SKALSKI, 2000, s. 37).

Punktem zwrotnym i czynnikiem o zasadniczym znaczeniu dla wzrostu zainteresowania samorządów gmin programami rewitalizacji okazała się akcesja Polski do struktur UE w 2004 roku i uruchomienie pierwszego strumienia funduszy strukturalnych na lata 2004—2006. Bezpośrednim impulsem do przygotowania przez samorządy miast projektów rewitalizacji obszarów problemowych były cele i działania przewidziane w Zintegrowanym Programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego na lata 2004—2006 (priorytet 3.3.: „Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojaskowe”). W ramach ZPORR realizowane były w latach 2004—2006 w blisko 200 miastach w Polsce projekty rewitalizacji wybranych obszarów miast czy obiektów przemysłowych. W województwie śląskim projekty takie realizowano między innymi w Bielsku-Białej, Chorzowie, Gliwicach, Sosnowcu czy Pszczynie (WÓDZ, WÓDZ, 2006).

Dotychczasowy dorobek w tej dziedzinie nie jest jednak imponujący. Choć wiele miast województwa śląskiego, zainteresowanych pozyskiwaniem środków z funduszy strukturalnych UE opracowało lokalne programy rewitalizacji, tylko nieliczne z tych programów stanowią element kompleksowej i długofalowej polityki miejskiej. Jest to problem nie tylko województwa śląskiego. Z przeprowadzonej przez Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa w Warszawie oceny programów rewitalizacyjnych, które powstały w latach 2004—2006 w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (priorytet 3.3.: „Zdegradowane obszary miejskie, przemysłowe i powojaskowe”) wynika, że zdecydowaną większość z nich stanowiły tzw. projekty infrastrukturalne, projekty odnowy przestrzeni publicznych, renowacji pojedynczych budynków lub ich zespołów, a mniej niż 1/3 — projekty kompleksów edukacyjnych, kulturalnych, turystycznych, ewentualnie gospodarczych na terenach przemysłowych i rewitalizacji historycznych centrów miast (SIEMIŃSKI, TOPCZEWSKA, 2008). Autorzy wspomnianej ekspertyzy, wskazując na słabości dotychczasowych programów rewitalizacyjnych, zwracają uwagę na brak systemowego uregulowania tej problematyki w ustawodawstwie z zakresu planowania rozwoju i zagospodarowania przestrzennego. Barię w prowadzeniu przez samorządy miast aktywnej polityki rewitalizacyjnej są także ograniczone możliwości finansowe w sektorze publicznym w warunkach braku odpowiednich regulacji prawnych, stanowiących zachętę dla sektora prywatnego (SKALSKI, 2004, s. 115—125).

Piętą achillesową dotychczasowych programów rewitalizacji są trudności we współdziałaniu pomiędzy podmiotami zaangażowanymi (przynajmniej potencjalnie) w realizację tych programów (instytucjami zarządzającymi i pośredniczącymi różnego szczebla, lokalnymi grupami interesu) oraz ich bardzo niski poziom uspołecznienia. To także efekt luk w organizacyjno-prawnym „oprzyrządowaniu” procesu programowania i wdrażania projektów rewitalizacji — braku standardów dotyczących zarządzania programami, koordynacji, uprawnień gmin, rozszerzonych procedur konsultacyjnych, włączania zainteresowanych mieszkańców w procesy decyzyjne itp.)².

MIASTA A POLITYKA SPÓJNOŚCI UE ROLA PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ W PROGRAMACH REWITALIZACJI ZDEGRADOWANYCH OBSZARÓW MIAST

Jak pokazują doświadczenia starych krajów członkowskich UE zebrane w ciągu 10 lat realizacji Inicjatywy Wspólnotowej URBAN, partycypacja obywateli w programach rewitalizacji zdegradowanych obszarów miast jest warunkiem koniecznym powodzenia tego rodzaju przedsięwzięć³.

Inicjatywa Wspólnotowa URBAN (I i II), podobnie jak wcześniejsze URBAN Pilot Projects czy realizowane od 1997 roku URBAN Audit i działająca od 2002 roku sieć URBACT, odegrała kluczową rolę w kształtowaniu europejskiej polityki wobec miast. Założenia i zasady tej polityki zebrane zostały w Acquis URBAN, dokumencie podsumowującym doświadczenia programu URBAN, przygotowanym wspólnie przez 40 miast z 10 krajów starej UE w grudniu 2003 roku (tzw. deklaracja strasburska). Dwa lata później w czerwcu 2005 roku w Saarbrücken na konferencji poświęconej przyszłości programu URBAN przyjęto Common Declaration of URBAN Cities and Players jako zbiór celów i priorytetów polityki miejskiej. Intencją autorów deklaracji było zwrócenie uwagi Komisji Europejskiej (reprezentowanej na konferencji przez Komisarz ds. polityki regionalnej

---

² O ustawowe uregulowanie tych kwestii od lat apeluje działające od 1998 roku w Polsce Stowarzyszenie Forum Rewitalizacji; por. www.fr.org.pl

³ Inicjatywa Wspólnotowa URBAN I i URBAN II realizowana była w krajach starej UE w latach 1994—2006. Jej główny cel stanowiło wspieranie innowacyjnych projektów rewitalizacji miast i zwiększanie spójności społecznej w miastach. Od 2007 roku Inicjatywa URBAN nie jest kontynuowana, jej dorobek upowszechniany jest między innymi poprzez sieć URBACT, w której aktywnie uczestniczą polskie miasta.

Danutę Huebner), a także Parlamentu Europejskiego na potrzebę kontynuacji pozytywnych doświadczeń IW URBAN w dziedzinie zarządzania miejskiego, podnoszenia jakości życia w problemowych dzielnicach miast i włączenia polityki miejskiej w główny nurt polityki spójności UE. Do najważniejszych zasad przyszłej polityki miejskiej, określonych w Acquis URBAN, zaliczono: 1) zintegrowane, międzysektorowe podejście, łączące odnowę środowiska materialnego i dostosowanie lokalnej infrastruktury do zmieniających się warunków gospodarczych, społecznych, demograficznych i ekologicznych, ze wspieraniem biznesu, a także z promocją zatrudnienia i integracji społecznej grup najbardziej upośledzonych, z edukacją i podnoszeniem kwalifikacji, ochroną kultury i środowiska naturalnego; 2) skuteczne, oparte na zasadach partnerstwa, zarządzanie i administrowanie programami miejskimi [...] z naciskiem na partycypację obywateli i lokalnych aktorów (zarówno biznesu, jak i organizacji *non profit* czy *not-for-profit*) w programach rewitalizacji miast; wspieranie programów budowanych oddolnie ma służyć wzmocnieniu lokalnej demokracji; 3) jasne, przejrzyste kryteria wyboru obszaru, w którym mają być prowadzone działania rewitalizacyjne, oraz koncentracja środków i kompetencji w obszarach dotkniętych deprywacją, powiązanie rozwoju miast z rozwojem regionalnym; 4) wymiana doświadczeń w skali narodowej i europejskiej w ramach sieci URBACT (Common Declaration, URBAN Future, 2005).

Większość z postulatów zawartych w Acquis URBAN znalazła odzwierciedlenie w strategicznych dla spójności Wspólnoty wytycznych w nowym okresie programowania 2007—2013, przyjętych przez Radę UE w dniu 6 października 2006 roku. Proponowane w SWW działania i programy skoncentrowane na obszarach miejskich obejmują między innymi promocję miast jako siły napędowej rozwoju regionalnego w kontekście realizacji odnowionej strategii lizbońskiej, promowanie wewnętrznej spójności w obszarach miejskich (między innymi dzięki upowszechnieniu zintegrowanego podejścia do rewitalizacji kryzysowych dzielnic i terenów przemysłowych) i promocję zrównoważonego, policentrycznego rozwoju sieci miejskiej na poziomie krajowym i wspólnotowym (por. *Polityka spójności UE a miasta*, MRR, kwiecień 2008, www.mrr.gov.pl). Szczegółowe wskazówki dotyczące miejskiego wymiaru polityki spójności przedstawiła w lipcu 2006 roku Komisja Europejska w Komunikacie do Rady i Parlamentu (*Polityka spójności a miasta — wkład miast we wzrost gospodarczy i zatrudnienie w regionach*. COM (2006), 385 z 13 lipca 2006). W dokumencie tym Komisja wskazuje możliwości wykorzystania funduszy europejskich do działań służących podnoszeniu atrakcyjności miast — z zastrzeżeniem, że chodzi o działania zintegrowane, obejmujące wszystkie wskazane w Acquis URBAN i wynikające z założeń odnowionej

strategii lizbońskiej dziedziny: wsparcie dla innowacji, przedsiębiorczości i gospodarki opartej na wiedzy, zwiększenie liczby miejsc pracy oraz poprawa ich jakości, zmniejszanie nierówności w obrębie miast (promowanie integracji społecznej, równości szans i zwiększanie bezpieczeństwa obywateli), zarządzanie rozwojem miast i finansowanie odnowy miast (aktywna polityka miejska), obejmujące elastyczną współpracę pomiędzy różnymi poziomami administracji (miasto—region—państwo), zintegrowane podejście do rozwoju obszarów miejskich, angażowanie obywateli i uczenie się na bazie wymiany doświadczeń i dobrych praktyk przez tworzenie sieci dzielenia się wiedzą (np. URBACT II, EUKN i inne), wykorzystanie partnerstwa publiczno-prywatnego w finansowaniu odnowy terenów miejskich i wspieranie mieszkalnictwa społecznego (inicjatywa JESSICA i inne).

Wiele państw członkowskich UE, wykorzystując doświadczenia IW URBAN, opracowało rządowe programy polityki miejskiej. Kierunki tej polityki wyznacza Agenda Terytorialna Unii Europejskiej oraz Karta Lipska na rzecz Zrównoważonych Miast Europejskich, przyjęte na Nieformalnym Spotkaniu Ministrów Państw Członkowskich Unii Europejskiej ds. Spójności Terytorialnej i Rozwoju Miast w maju 2007 roku w Lipsku. Oba te dokumenty nie mają co prawda charakteru obligatoryjnego, ale wiele krajów UE uwzględnia zasady wymienione w tych dokumentach w swoich programach rewitalizacji kryzysowych obszarów miasta — przykładowo Francja (Contrat de Ville), Wielka Brytania (City Challenge czy Single Regeneration Budget), Irlandia (Area-Based Response to Long-Term Unemployment) czy Holandia (Social Renewal Programme) (GEDDES, BENINGTON, 2001, s. 34; patrz też WÓDZ, 2003). Wymienione przykłady stanowią ilustrację opartych na modelu **partnerstwa lokalnego** działań adresowanych do społeczności zamieszkujących zaniedbane dzielnice miast (por. szerzej WÓDZ, 2005). Oczywiście, w konkretnych przypadkach i w zależności od specyfiki poszczególnych krajów, partnerstwo lokalne może być realizowane w różnej formie i skali — od bardzo szerokiej, obejmującej wielu aktorów reprezentujących sektor publiczny, prywatny, lokalne grupy interesów, organizacje pozarządowe, po różne warianty partnerstwa władz samorządowych, stowarzyszeń mieszkańców, organizacji pożytku publicznego lub po prostu partnerstwa pomiędzy instytucjami i agendami rządowo-samorządowymi (GEDDES, LE GALES, 2001, s. 229). Niezależnie od formy — partnerstwo lokalne wydaje się w Unii Europejskiej sposobem na zwiększanie udziału obywateli w kształtowaniu polityki. Partycypacja bezpośrednia przez różne fora, grupy robocze, publiczne debaty, dyskusje i konsultacje za pomocą Internetu oraz aktywne uczestnictwo w pracy stowarzyszeń i organizacji pozarządowych stanowią fundament społeczeństwa obywatelskiego.

ORGANIZOWANIE SPOŁECZNOŚCI W PROGRAMACH REWITALIZACJI MIAST

Organizowanie społeczności lokalnej to najkrócej rzecz ujmując — metoda profesjonalnego (na ogół) działania, którego celem jest mobilizowanie społeczności do podejmowania wysiłków zmierzających do poprawy jej sytuacji. Istnieje wiele odmian i strategii organizowania społeczności lokalnych — od modelu rozwoju społecznego (*community development*), przez model planowania społecznego (*social planning*), do akcji społecznej (*social action*) (szerzej WÓDZ, 1996). Różne także mogą być cele i powody podejmowania tego rodzaju działań — od akcji protestacyjnej przeciw inwestycji zagrażającej środowisku naturalnemu, po długofalowe programy prewencji bezpieczeństwa publicznego, rozwoju infrastruktury, budownictwa społecznego, walki z bezrobociem lub wspierania lokalnej przedsiębiorczości (TWELVETREES, 2002).

W przypadku zdegradowanych dzielnic miejskich często mamy do czynienia z koncentracją przestrzenną problemów społecznych — ubóstwa, bezrobocia, dezorganizacji społecznej. Dlatego też przystępując do budowania programu rewitalizacji określonego obszaru, powinniśmy przygotować szczegółowy, oparty na rzetelnych źródłach, profil społeczności, uwzględniający z jednej strony potrzeby poszczególnych grup mieszkańców, z drugiej zaś — możliwości i zasoby tkwiące w tej społeczności. W opracowaniu takiego profilu użyteczne mogą być informacje pochodzące z różnych źródeł: obserwacji terenu, danych urzędowych, dokumentacji instytucji i organizacji działających na danym obszarze, ale także z badań sondażowych prowadzonych wśród mieszkańców, wywiadów z ekspertami (instytucjonalnymi i społecznymi), nieformalnymi liderami, analizy publikacji prasowych i debat publicznych itp. Profil społeczności, stworzony na podstawie możliwie najpełniejszych danych, nie może się ograniczyć — jak to nieraz się dzieje — do diagnozy problemów społecznych. Jego integralnym elementem powinno być rozpoznanie potencjalnych możliwości i zasobów (materialnych, mentalnych, organizacyjnych itp.) tkwiących w ludziach, instytucjach (publicznych/prywatnych), organizacjach społecznych działających w danym środowisku i w szerszej skali. Rozpoznanie tych zasobów jest warunkiem koniecznym rozpoczęcia kolejnego etapu budowania programu rewitalizacji, jakim jest sformułowanie wspólnie z zainteresowanymi mieszkańcami wstępnej oceny sytuacji i wskazanie priorytetowych obszarów działań. Takie ustalenia wymagają ustanowienia partnerskich relacji pomiędzy wszystkimi zainteresowanymi stronami — reprezentantami mieszkańców, władzą publiczną, biznesem, agencjami rozwoju lokalnego czy regionalnego, deweloperami, organiza-

cjami *non-profit* itp. Rzecz jasna, tego rodzaju partnerstwo nie jest sprawą prostą ani oczywistą. Mobilizowanie mieszkańców, tworzenie pomostów pomiędzy władzą a różnymi instytucjami czy organizacjami pozarządowymi, godzenie sprzecznych interesów, budowanie koalicji na rzecz określonych programów czy projektów, koordynowanie działań — wszystko to wymaga pomocy ze strony odpowiednio wyszkolonych, profesjonalnych organizatorów społeczności (*community workers*) — którzy dysponują odpowiednią wiedzą i umiejętnościami z zakresu **metodyki pracy ze społecznością lokalną**.

Potrzeba profesjonalnych działań staje się tym bardziej oczywista, w im większym stopniu mamy do czynienia ze społecznością zdeorganizowaną, z niskim poziomem kapitału społecznego i brakiem wzorów aktywności obywatelskiej. W takich społecznościach organizowanie społeczności powinno się rozpoczynać na wiele miesięcy przed podjęciem prac nad przygotowaniem programu rewitalizacji (por. TWELVETREES, 2002, s. 174). A. Twelvetrees odnosząc się do doświadczeń brytyjskich, stwierdza, że udane programy rewitalizacji zdegradowanych obszarów miast uzależnione są od spełnienia kilku warunków:

Po pierwsze — pomiędzy partnerami istnieje *consensus*, że programy rewitalizacji muszą być budowane na wiele lat, perspektywa kilkunastoletnia i dłuższa powinna stanowić standard, przy czym najlepiej rozpocząć od małych, niewymagających wielkich nakładów finansowych projektów, których efekty są łatwo zauważalne, a dopiero potem realizować projekty bardziej ambitne, podczas realizacji których konieczne będzie większe zaangażowanie organizacyjne, finansowe, techniczne itp.

Po drugie — istnieje zgoda co do konieczności respektowania zasady partnerstwa lub jakiejś formy porozumienia o współpracy pomiędzy aktorami instytucjonalnymi, publicznymi i prywatnymi, organizacjami *non-profit/non-for-profit*, stowarzyszeniami i grupami reprezentującymi interesy mieszkańców itd.

Po trzecie — istnieją osoby lub zespoły doradcze, które zajmują się określaniem strategicznych celów programu i aktywnie działają na rzecz ułatwiania współpracy pomiędzy partnerami. Funkcje te powinny pełnić osoby odpowiednio przygotowane (np. specjaliści z zakresu psychologii zarządzania), niezainteresowane osobiście projektem (nie może to być np. kierownik projektu).

Rola takiej osoby (lub zespołu) nabiera szczególnego znaczenia wtedy, kiedy w trakcie pracy nad programem lub jego implementacji powstają różnice zdań czy konflikty wymagające prowadzenia negocjacji i mediacji.

Po czwarte — partnerstwo wymaga odpowiedniego wsparcia organizacyjnego i kadrowego, najlepiej — ze strony kluczowego aktora instytucjo-

nalnego — np. władzy publicznej albo strategicznego inwestora (na podst. TWELVETREES, 2002, s. 167—168).

Rzecz jasna — spełnienie przedstawionych warunków okazuje się w praktyce niezmiernie trudne. Budowanie dobrych relacji pomiędzy partnerami zaangażowanymi w realizację programu rewitalizacji stanowi zadanie wymagające profesjonalnego przygotowania; jest tu z pewnością pole do współdziałania specjalistów z różnych dziedzin, przede wszystkim — pracy socjalnej, ale także psychologów czy socjologów.

REFLEKSJA KOŃCOWA

Nie ulega wątpliwości, że kluczem do powodzenia programów rewitalizacji jest wsparcie ze strony władz publicznych, zarówno na szczeblu lokalnym, jak i centralnym. W tym pierwszym wypadku — chodzi o wsparcie w postaci wpisania strategii rozwoju społeczności (organizowania społeczności) do lokalnego programu rewitalizacji, w tym drugim — chodzi przede wszystkim o systemowe wsparcie w postaci polityki miejskiej, o której była już mowa. Jak dotąd — w obu tych obszarach — jesteśmy dopiero na początku drogi. W Ministerstwie Infrastruktury trwają prace nad ustawowym uregulowaniem polityki rozwoju miast, w tym ich rewitalizacji, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, określonymi w Karcie Lipskiej (2007) i Agendzie Terytorialnej UE (2007) — zakończenie tych prac planowane jest najwcześniej na 2011 rok (DZIEKOŃSKI, 2008). Jednak — o czym była mowa — wiele polskich miast — między innymi dzięki udziałowi w programie URBACT I i II — coraz bardziej otwiera się na różne formy partycypacji społecznej w tworzeniu i realizacji programów rewitalizacji (por. omawiane później rekomendacje „Support for the Cities”). Co do metodyki organizowania społeczności lokalnej — to nawiązania do niej w programach rewitalizacji należą wciąż do wyjątków, ale w ostatnim czasie i w tej dziedzinie coś się zmienia dzięki realizowanym przez ośrodki pomocy społecznej w ramach Priorytetu VII Programu Operacyjnego „Kapitał Ludzki 2007—2013” programom aktywności lokalnej. W programach tych, kierowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, przewidziano współpracę i koordynację instytucji i organizacji działających na danym obszarze w ramach „partnerstwa lokalnego” (podobne formy porozumienia pojawiały się już wcześniej w projektach pilotażowych, realizowanych w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL). Krótki okres realizacji tych projektów uniemożliwia ich ocenę, ale — niezależnie od sukcesu czy niepowodzenia konkretnego projektu — można mieć nadzie-

ję, że każdy Program Aktywności Lokalnej przyczynia się do popularyzacji metody organizowania społeczności w środowiskach lokalnych, a tym samym — do „oswojenia” z tą metodą twórców i uczestników lokalnych programów rewitalizacji.

Powracając na nasze „śląskie podwórko” — mimo iż przykłady zintegrowanych działań rewitalizacyjnych, obejmujących centra miast czy dawne dzielnice robotnicze, należą tu wciąż do rzadkości — nagromadzony w samorządach potencjał doświadczeń z pierwszego okresu programowania pozwala na umiarkowany optymizm (por. WÓDZ, WÓDZ, 2009, s. 214—217). Warto przypomnieć, że pierwsze pilotażowe projekty rewitalizacji powstawały w miastach województwa śląskiego już w okresie przedakcesyjnym — między innymi, uważany za jeden z najbardziej udanych, projekt rewitalizacji starówki w Bielsku-Białej (SKALSKI, 2002, s. 37) czy mniej znany poza województwem projekt rewitalizacji robotniczej osady Kolonia Zgorzelec, prowadzony we współpracy z niemieckim IBA Emscher Park (RENDHEN, 1996, s. 41). Z tego wczesnego (przedakcesyjnego) okresu pochodzi także wiele interesujących projektów rewitalizacji pojedynczych budynków przemysłowych, zrealizowanych przez prywatnych inwestorów. Jednym z najciekawszych jest bez wątpienia przekształcony przez M. Pacę i J. Brossa w galerię sztuki — a właściwie w centrum animacji kulturalnej i biurowiec — szyb Wilson, stanowiący część dawnej kopalni Wieczorek w Janowie. Po roku 2004 możliwości korzystania z doświadczeń europejskich miast, które przeszły podobne procesy restrukturyzacji i deindustrializacji znacząco się zwiększyły. Polska, co prawda, nie wzięła udziału w Inicjatywie Wspólnotowej URBAN (zakończony w roku 2006), ale przystępując do sieci URBACT, mogła skorzystać z dorobku tego programu w dziedzinie zintegrowanego podejścia do rewitalizacji i rozwoju miast. Z inicjatywy Śląskiego Związku Gmin i Powiatów 4 miasta województwa śląskiego — Bytom, Chorzów, Ruda Śląska, Świętochłowice — wzięły udział w projekcie „Support for the Cities”, realizowanym w ramach programu URBACT. W każdym z miast wytypowano do programu dzielnice najbardziej zdegradowane, o najwyższym natężeniu problemów ekonomicznych, społecznych, ekologicznych. Przygotowany przez ekspertów UE raport końcowy zawiera szczegółowe rekomendacje dotyczące celów i zasad budowania kompleksowych projektów rewitalizacji dla każdego z miast (obszarów) oraz wspólne dla całej aglomeracji górnośląskiej propozycje działań w zakresie polityki miejskiej, oparte na najlepszych praktykach UE. Nie wchodząc w szczegóły tego bez wątpienia interesującego i pożytecznego opracowania — warto zwrócić uwagę na jego ścisłe powiązanie z priorytetami i celami strategicznymi Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007—2013, nie tylko (co oczywiste) z priorytetem 6: „Zrównoważony rozwój miast” (zawierają-

cym działania związane z rewitalizacją zdegradowanych terenów przemysłowych, zaniedbanych centrów miast i dzielnic mieszkaniowych), ale także z pozostałymi 8 priorytetami (por. „Support for the Cities”, Raport końcowy...). Autorzy raportu, eksperci projektu „Support for the Cities” — Sonja Mikkelsen — kierownik projektu (Dania), Nils Scheffler (Niemcy) i Nigel Wakefield (Wlk. Brytania) — w swoich rekomendacjach dla miast województwa śląskiego kładą szczególny nacisk na współuczestnictwo obywateli w programach rozwoju zaniedbanych obszarów miasta, proponując uczestnikom konkretne rozwiązania sprawdzone w krajach Europy Zachodniej i USA. Bezpośrednim efektem tych rekomendacji było zgłoszenie przez uczestniczące w projekcie „Support for the Cities” śląskie miasta do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007—2013 wspólnej propozycji powołania 4 oddziałów Centrum Inicjatyw Lokalnych.

Ostatni element, na który chcielibyśmy zwrócić uwagę, to propozycje dotyczące struktury organizacyjnej i koordynacyjnej programów z zakresu zintegrowanej polityki miejskiej. Zasadniczą rolę miałyby tutaj odgrywać Górnośląski Związek Metropolitalny, powołana w roku 2007 organizacja skupiająca 14 miast na prawach powiatu (w tym 4 miasta uczestniczące w projekcie). Biorąc pod uwagę podobieństwo problemów, z którymi borykają się miasta aglomeracji górnośląskiej skupione w Związku, i konieczność współdziałania w ich rozwiązywaniu, taka propozycja wydaje się uzasadniona merytorycznie. Rzecz jasna, trudno przewidzieć, czy, a jeśli tak, to w jakim stopniu postulowane przez ekspertów programu „Support for the Cities” rozwiązania zyskają uznanie samorządów. Przyglądając się przez ostatnie kilka lat działaniom samorządów województwa śląskiego w obszarze rewitalizacji, można dostrzec pewne zmiany podejścia do tych kwestii — od neoliberalnego z ducha myślenia prorynkowego i probiznesowego (którego materialnym wyrazem są olśniewające fasadami ze szkła i stali centra biznesu, siedziby banków zawłaszczających centralne ulice miast lub hipermarkety w rodzaju Silesia City Center, zlokalizowane na terenach przemysłowych) do bardziej wrażliwego na potrzeby społeczności, w których decyzje o kierunkach zmian poprzedza jakaś forma społecznych konsultacji. Takie choćby jak zorganizowane w 2007 roku w Rondzie Sztuki w Katowicach otwarte dla publiczności seminaria, warsztaty prowadzone przez wybitnego architekta młodego pokolenia Tomasa Koniora, autora zwycięskiego projektu konkursu na przebudowę centrum miasta. Niestety, tego rodzaju przykłady należą w Polsce nadal do rzadkości.

Ważną rolę w upowszechnianiu zintegrowanego podejścia do rewitalizacji miast odgrywa Śląski Związek Gmin i Powiatów, który patronuje wielu inicjatywom promującym dorobek inicjatywy URBAN i aktywnie

wspiera udział śląskich i zagłębiowskich miast w sieci URBACT II (szerzej p. www.silesia.org.pl).

BIBLIOGRAFIA

- BENINGTON J., GEDDES M., 2001: *Introduction: Social Exclusion, Partnership and Local Governance — New Problems, New Policy Discourses in the European Union*. In: *Local Partnership and Social Exclusion in the European Union. New Forms of Local Social Governance?* Eds. M. GEDDES, J. BENINGTON. London, p. 1—14.
- DZIEKOŃSKI R.O., 2008: *Polityka miejska. Rozwój obszarów zurbanizowanych*. Ministerstwo Infrastruktury, czerwiec 2008, www.mi.gov.pl
- GEDDES M., LE GALES P., 2001: *Local Partnership, Welfare Regimes and Local Governance: a Process of Regime Restructuring?* In: *Local Partnership and Social Exclusion in the European Union*. Eds. J. BENINGTON, M. GEDDES. London—New York, p. 220—241.
- RENDHEN G., 1996: *Bariery rewitalizacji dzielnic mieszkalno-przemysłowych (na przykładzie Kolonii Zgorzelec w Bytomiu)*. W: *Rewitalizacja historycznych dzielnic mieszkalno-przemysłowych. Idee — projekty — realizacje*. Red. N. JUZWA, K. WÓDZ. Katowice.
- SIEMIŃSKI W., TOPCZEWSKA T., 2008: *Ocena programów i projektów rewitalizacyjnych w ramach Działania 3.3: „Zdegradowane obszary miejskie, poprzemysłowe i powojkowe”*. ZPORR. Wnioski na przyszłość. Warszawa.
- SKALSKI K., 2002: *Rewitalizacja starych dzielnic miejskich*. W: *Rewitalizacja. Rehabilitacja. Restrukturyzacja. Odnowa miast*. Red. Z. ZIOBROWSKI, D. PTASZYCKA-JACKOWSKA, A. GEISLER. Kraków.
- SKALSKI K., 2004: *Szansy i zagrożenia programów rewitalizacji*. W: *Wykluczenie. Rewitalizacja. Spójność społeczna*. Red. L. FRĄCKIEWICZ. Katowice, s. 84—147.
- „Support for the Cities” (URBACT 2002—2006). *Raport Końcowy dla Śląskiego Związku Gmin i Powiatów*. Autorzy: S. MIKKELSEN, N. SCHEFFLER, N. WAKEFIELD. Katowice, 26 czerwca 2007.
- TWELVETREES A., 2002: *Community Work*. New York.
- WÓDZ K., 1996: *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*. Katowice.
- WÓDZ K., 2003: *Od deindustrializacji do wykluczenia*. W: *Polska po przejściach*. Red. M. DENISZCZUK, J. SUPIŃSKA. Warszawa.
- WÓDZ K., 2005: *Partnerstwo społeczne — czyli jak budować kapitał społeczny w środowisku lokalnym*. W: *Zarządzanie kapitałem ludzkim wobec wejścia Polski do Unii Europejskiej*. Red. B. KOZUSZNIK, przy współpracy A. WZIĄTEK-STĄSKO. Katowice, s. 36—44.
- WÓDZ K., WÓDZ J., 2006: *Dimensions of Silesian Identity*. Katowice.
- WÓDZ J., WÓDZ K., 2009: *Restrukturyzacja ekonomiczna województwa śląskiego a przekształcania społeczno-kulturowe miast. W poszukiwaniu nowej tożsamości*. W: *Człowiek — miasto — region. Związki i interakcje. Księga Jubileuszowa Profesora Bohdana Jałowieckiego*. Red. G. GORZELAK, M.S. SZCZEPAŃSKI, W. ŚLĘZAK-TAZBIR. Warszawa, s. 206—220.